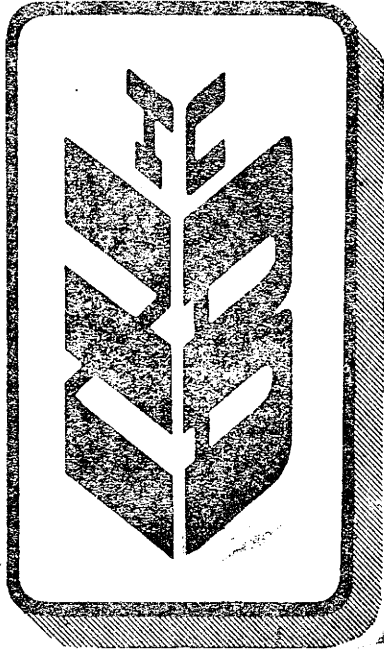

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır

KASIM 1969

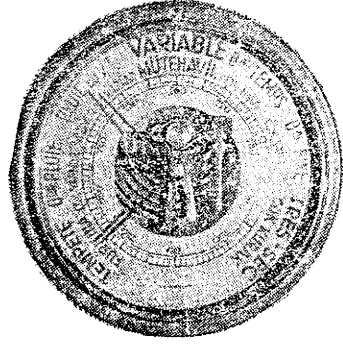
İÇİNDEKİLER :

Bilmecelerimiz —2— Vehbi Cem AŞKUN
Bir Bilginin Yanıtları: 1, Tuyuğ Nedir? Cahit ÖZTELLİ
Kitaplar Arasında: "Halk Şiirinde Türler" Saim SAKAOĞLU
Kars'a Ait Beş Efsane Dr. M. Fahrettin KIRZIOĞLU
Türk Millî Oyunlar Derneği'nin Bretagne Gezisi Sebati ASARKAYA
Menakıb-ı Şah İsmail ve Gülizar Malik AKSEL
Karacabey'in Yenice Köyünde "Arazi" Oyunu Sait YILDIRIM
Saz Şairi Rizeli Kâya Salih Sadık BEYAZ
Uç Uçar Hayvan Efsanesi Nevzat GÖZAYDIN

**İKİNCİ BASKILARI YAPILAN VE YAPILACAK SAYILARIMIZ
BİZE GELEN KİTAPLAR**

SAYI: 244

KURUŞ: 100

Tedbirli davranmayı severseniz... Sonunda pişman olmak istemezseniz...

...ve
her zaman, her yerde
benim hizmetlerimden
faydalanmak için...

BUZDOLABINIZI,
ÇAMAŞIR MAKİNANIZI,
GAZ SOBANIZI,
TERMOSIFONUNUZU,
ELEKTRİK SÜPÜRGENİZİ
VE OCAĞINIZI SEÇERKEN
MUTLAKA

ARÇELİK
MARKASINI TERCİH EDİNİZ.

ARÇELİK

SENEDE 365 GÜN SERVİS

(Yeni Ajans : 5245 - 134)

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 244

KASIM 1969

YIL : 21 — CİLT : 12

Bilmecelerimiz (*)

— II —

Yazan : Vehbi Cem AŞKUN

Bilmecelerimizin bir özelliği de, toplum yaşantımıza göre düzenlenmiş olmalarıdır. İnsan ömrünü dolduran her konuda, atasözlerimiz gibi tekerleme şeklinde pek çok bilmecelerimiz vardır. Sunacağım bilmeceler bu bakımdan ayrı bir özellik taşımaktadırlar.

İşte size mevsimle ilgili bir bilmecemiz:

— 9 —

Baharı haber verir,
Bülbüle neş'e verir,
Her renk entari giyer
Bahçelere şan verir.

Gerçekten bahar bahçelerinin en güzel süsü olan ve her rengi bulunan "Gül".

— 10 —

Bir bir idik biz idik
Yüzbin tane kız idik
Gece oldu dizildik
Sabah oldu silindik.

Bu da "Yıldız". Bunların birçoğu yurdun her yanında söylenir. Bu da onlardan biri olsa gerek. Buna benzer, fakat başka bir anlam taşıyan bir bilmece de "Sivas'ta" söylenir :

— 11 —

Hey büzüldük büzüldük
Bir dam dolu kızıdık
Kıral geldi kırıldık
Hekim geldi dirildik.

(*) I. Yazı, sayı: 236, sf. 5219 da yayımlanmıştır.

Bunun cevabı da : "Sinek"tir. Kıral kış, hekimse yazdır. Gerçekten kış gelince bütün sinekler ölüyor. Yaz geldi mi yeniden canlanır ve bizi mevsim boyu rahatsız ederler.

— 12 —

İşte mevsimle ilgili bir bilmece daha : "Üç ayaklı, bir bacaklı" "Soba". Üç ayağı bir bacak vazifesini görmektedir. Basıt, fakat anlamlı.

— 13 —

Ne yenir, ne yutulur,
Yuvarlak bir kutudur
İçi ateş doludur.

Bu "Rüya" bilmecesinin bir başka şekli de şudur : "Çarşıdan alınmaz, mendile konulmaz, tadına doyulmaz." Uyku ile ilgili olmasına rağmen aynı konu içine girer.

— 14 —

Şekere benzer, tadı yok,
Havada uçar kanadı yok.
Çok kolay, fakat zarif bir bilmece "Kar".

— 15 —

Ufacık mermer taşı içinde beyler aşısı (Yumurta)

Bunun başka şekilleri de var :

"Benim bir kutum var,
İçinde iki türlü atım var."

— 16 —

Her ne kadar bugünün şiirince kafiyecek uzaklaşmışsa da, kafiye milletimizin vaz

— 23 —

geçemeyeceği bir gelenek özelliği taşımaktadır. Bütün bilmecelerimiz hemen hemen kafiyelidir. İşte bir tane daha :

Karşıdan baktım taş,
Yamna vardın dört ayaklı baş.

Kamlumbağayı ne güzel belirtiyor.

— 17 —

Bir küçücük fil taşı,
Dolaşır dağı, taşı (Göz)

Bilmecesinin Sivas'ta söylenen şekli de bir kelime değişikliği ile şöyledir : "Bir küçücük miltası, dolaşır dağı, taşı". Sivas'ta bilyaya "mil" denir. Bazı yerde zıpızp, Erbaada da "kındak" derler. Göz yuvarlağı bakımından elbette bir bilyeye benzer. Yalnız fille ilgisini bulamadım. Erzincan'da böyle söyleniyor.

— 18 —

Değneğin ucu bir yemiş,
Onu yiyen ölmemiş,
Ramazanda yemiş,
Orucu bozulmamış (Dayak).

Bazan ölüm de olur. Başına vurulan bir sopa elbetteki o başın sahibini sağ bırakmaz.

— 19 —

"Cincinli hamam, kubbesi tamam, bir gelin getirdim, babası İmam".

Bu saat bilmecesi şu şekilde de söylenir : "Çinçini hamam, kubbesi tamam, bir gelin aldım, babası imam." Bunun Erzincan'da söylenen bir başka şekli daha var : "Ak kuşlar, camiyi taşlar, kendi kazanır, ellere bağışlar."

— 20 —

"Hey asmaya asmaya, asma dalı kesmeye, öyle bir elbise giyelim ki hiçbir kılıç kesmeye."

Dün pek böyle değildi ama, bugün gerçekten bir elbise ki kolay kolay kesilmez. Mahkeme mahkeme sürün dur işin yoksa. Neymiş, nüymüş "Nikâh" değil miymiş.

— 21 —

Ektim nohut, bitti söğüt, yaprağı dut, kendisi armut" Çözümü "Pamuk".

— 22 —

"Derede kamaş, kırk kırk geymiş, yine de üşümüş".

"Mısır" ne de güzel belirtilmiş.

Şimdi sunacağım bilmece çok enterasan. Bilmece değil, sanki fıkra.

"Âhı geldi, vâhı geldi, dört ayaklı şahı geldi,
Şaçaklı zülfa geldi, destiler revaya geldi,
Üçü aldı, beşi götürdü otuz ikisi saraya yolladı
Sarayda gulgula koptu Yemen şahı geldi teskin etti".

Cevapları :

Adamlar yemek yemek için toplantı yapmışlar. Yemek masası gelmiş. Kaşıklar gelmiş, üç parmağı ile kaşığı tutmuş, beş parmağı ile ağzına götürmüş. Otuz iki dişi ile çiğnemiş. Biraz rahatsız olmuş kahve içip, rahat etmiş.

— 24 —

"Dağdan gelir dağ gibi, kolları budak gibi, eğilir su içer, bağıtır kodak gibi" (Kağrı). Bunun bir kelime değişik şekli de şöyledir : Dağdan gelir dağ gibi, kolları budak gibi, eğilir su içer, bağıtır oğlak gibi.

— 25 —

Yukarda "pamuk bilmecesi" için söylenen bir bilmece daha var ki bunun çözümü de "cevizdir". Bence bu akla daha uygun olsa gerek : "Ektim nohut, bitti söğüt, yaprağı kıt, kendi armut."

— 26 —

İşte pek güzel bir "leylek" bilmecesi : "İki ayaklı makas, üstünde hokkabaz. Bunu tanımayan kiliseye kel papaz."

— 27 —

Bundan önceki 'nar' bilmecesinden bir başkası daha : "Hanım uyanmış, cama dayanmış, cam kırılmış, kana boyanmış". Bu da güzel ve hoş, bir bilmece.

— 28 —

"İçi narin, dışı yeşil kalalar, içinde ufak ufak balalar, akıllılar tanıyabilecekler,, akılsızlar mat ola kalalar. (Kavun).

— 29 —

"Ortası nar, etrafı kar, girdi sedefkâr, buyurun hünkâr."

Bu enteresan bilmecenin de ne olduğunu söyleyelim : Nar; ateş, kar; kül, sedefkâr; cezve, buyurun hünkâr; misafir.

Bir Bilginin Yanışları: 1

Tuyuğ Nedir

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Sayın bilgin Abdülbâki Gölpınarlı'nın "Sınavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin" eserini çıktuktan sonra ben de Bedreddin hakkında yeni bilgiler ve belgeler yayımladım (bkz. Türk Folklor Araştırmaları, sayı 226, 228, 234).

Gölpınarlı adı geçen birinci kitabından sonra Şeyh Bedreddin'in torunu Hafız Halil'in İstanbul Belediye Kitaplığında bulunan yazma menâkıbını yeni yazıya çevirerek yayımladı (Sınavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı, Eti Yayınevi 1967 İstanbul).

Yazmada (69. b) nin sonunda dört mısralık bir şiir var. Gölpınarlı buna "tuyuğ tarzında 4 mısralık bir şiir" demiş (bkz. birinci kitap, s. 102. Yazmadaki yeri 68. b diye yanış gösterilmiştir).

Bu şiir tuyuğ filân değildir. Gölpınarlı, böyle dört mısralık bir parça görünce buna bir ad takmak zorunluğunu duymuş, ama ne desin? Hiç düşünmemiş ki bu, sonu kopmuş bir yaprakta bulunan bir şiirin ilk dörtlüğüdür. Dörtlükten sonra gelen kopmuş yaprağı bulunmayınca buna bir şey demek gerekiyor ve sayın bilgin Gölpınarlı "tuyuğ tarzında" deyip işin içinden çıkarıyor.

Bu indî ad koyma doğru değildir. Yaprakın kopuk olduğunu bir yana bırakalım, tuyuğ olmadığının nedenlerini söyleyelim. Tuyuğ"denilen dörtlük şudur :

**Kimün bir kâmil insan yâri vardır
Bilün kim Hakkıla bâzârı vardır
Mürebbisüz bulunmaz vası-ı cânan
Visâle irmez ol kim âri vardır**

Bu dörtlüğün kafiye düzeni halk edebiyatının bilinen ilk dörtlüğü düzenindedir. Tuyuğların da kafiye düzeni böyledir. Tuyuğa benzeyen yalnız bu düzendir. Tuyuğların vezni (Fâilâtün fâilâtün failür) olup aruzun remel bahrinde olduğunu ciddi araştırmacılar haber veriyorlar.

Şimdi, yukarıki dörtlüğün veznine bakalım: Bunun vezni ise şudur: (Mefâilün mefâilün feulün). Bir kere vezni uymuyor ve tuyuğ olamaz.

Bundan başka "mânâ itibariyle yüksek

ve vakur bir lisanla yazılmış olmalarıdır." Tuyuğlar yüksek anlamlı olmaları bakımından rubâiye benzerler. Bizim yukarıdaki dörtlükte bu da yoktur.

Görülüyor ki, Gölpınarlı'nın tuyuğ deyip işin içinden sıyrıldığı bu dörtlük gerek vezin, gerek düşünce bakımından hiçbir zaman tuyuğ değildir.

Tuyuğlar genel olarak Doğu Türk Edebiyatında kullanılmıştır. Daha çok ta Çağatay şairleri arasında yaygındır. Batı Türk şairleri arasında Kadı Burhaneddin, Nesimî gibi birkaç şair tarafından kullanılmıştır. Esasen tuyuğlar hep cinash olur. Bizim Gölpınarlı'nın tuyuğ dediği dörtlükte böyle bir şey yoktur.

Eşrefoğlu, Kul Nesimî gibi bazı Anadolu şairlerinin, tuyuğa benzeyen şiirleri varsa da bunlara kendileri de mânî derler. En eski Türk nazım şekli olan mânîler, daha sonraki halk şiiri şekillerine ana kaynak olmuştur. Tuyuğ da bunlardan biridir. Fakat, daha sonra unutulmuş, hattâ Osmanlı şairleri tarafından hakaretle sözü edilen bir nazım şekli olmuştur. Hele, tekke şairlerince hiç bilinmez.

İşte, yukarıda kısaca anlattığımız şiir tekniği ve tarihi nedenlerle Gölpınarlı'nın "Tuyuğ"u tuyuğ değildir. Menâkıbnâmeyi ilk incelemesinde yukarıda anlatılan gerekçeleri hatırlasa ve daha önemlisi yazmadan bir yaprağı kopuk olduğunun farkına varsa bu hataya düşmez ve indî bir hükme varmazdı.

Gölpınarlı, şu gerçekler karşısında hâlâ kendi görüşünde direnecektir. Çünkü, bir kere söz ağzından çıkmıştır, geri dönemez. Hatâsını kabul etmek de ilim adamlarının şanıdır. Ama, bütün bilimsel çabalarına rağmen "Şarklı" kalan bilginler buna yanaşmazlar.

Not :

Yukarıda tuyuğ hakkında verdiğimiz kısa bilgilerin kaynağını da veriyorum. İsteyenler daha çok bilgi için bu kaynaklara baksın :

1. Fuat Köprülü, *Aşık Tarzının Menşesi ve Tefekkürü*, Milli Tettebular Mecmuası,

"Halk Şiirinde Türler,,

Yazan : Saim SAKAĞLU
Atatürk Üni. Ed. Fak. Asistanı

Hikmet Dizdaroğlu, önce Türk Dili dersisinin "Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı"nda (sayı 207 - Aralık 1968, s. 186 - 294) gördüğümüz uzun ve emek mahsulü araştırmasını daha sonra kitap haline getirerek daha faydalı bir şekle getirmiştir. (1). Bu sahada daha önce yazılan eserlerin bir hayli eski olmaları, böyle bir eseri ihtiyaç duyulur hale getirmiştir. Sayın Dizdaroğlu'ya bu boşluğu doldurduğu, ihtiyacı giderdiği için ne kadar teşekkür etsek azdır.

Eser üzerinde bazı noktalara dokunmak, gözden kaçan bazı eksikleri tamamlamak istiyoruz. Arzumuz, gelecek baskılarda bu hususların göz önünde bulundurulmasıdır. Biz, kitabın "Destan" ve daha ziyade "Türkü" bahisleri üzerinde durduk. İlerde diğer bölümlere de ayrıca eğilmek fırsatını bulacağımızı sanıyoruz.

Yapılarına göre türkü tasnifinde, alfabenin yarından fazla harfini kullanıp on yedi dala ayrılması yerine :

- a — Mani kıtalarından kurulu şekil,
- b — Dörtlüklerden kurulu şekiller,
- c — Üçlüklerden kurulu şekiller,
- ç — İki mısradan kurulu şekiller

diye daha dar bir çerçeve içine alıp bunları da kendi arasında dallara ayırmak her bakımdan daha kolay olacaktır.

Türkü bahsinde, tasnifin "yapılarına göre" bölümünde "I" şikkında şu başlık kullanılmıştır: Bentleri iki, kavuştakları bir dizeli türküler (s. 117 - 118). Örnek olarak verilen türkü ise şudur: (tenkidimize esas, türkünün bütünü olduğu için tamamını alıyorum).

Yayla suyun yan gider
Yüreğimden kan gider

Yaylalar ey ey, ırgalar ey ey, serin
yaylalar

S. 22, not: 1.

2. Veled Çelebi, Muhakemet-ül-Lûgateyn çevirisi.

3. Çankırılı Ahmet Talât, Türk şiirlerinin Vezni, s. 175.

4. Fuat Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar. Tıyûğ, s. 204.

Bana tabib neylesin
Ecel gelmiş can gider

Yaylalar ey ey, ırgalar ey ey, serin
yaylalar

Yayla suyun bak acı
Çift gezer iki sacı

Yaylalar ey ey, ırgalar ey ey, serin
yaylalar

Büyüğü söyle böyle
Küçüğü can ilâci

Yaylalar ey ey, ırgalar ey ey, serin
yaylalar (s. 118)

Burada dikkatimizi çeken iki mısralık bentlerin kafiye düzenidir. Kafiye düzeni şöyledir : (aa) (xa) (bb) (xb). Bu dört bendi sıra ile ikişer ikişer birleştirirsek ortaya şöyle bir kafiye düzeni çıkar: (aaxa) (bbxb). İkişer mısralık bentlere göre kafiye bir belirlilik göstermiyor. Bunu şöyle de söyleyebiliriz : Birinci ve üçüncü bentler kendi aralarında kafiyeli (aa, bb gibi), ikinci ve dördüncü bentlerin ise birinci mısraları serbest, ikinci mısraları kendilerinden bir evvelki bendin kafiyesine bağlıdır (xa, xb gibi). Eğer bu metin daha devam etseydi, Dizdaroğlu'ya göre (cc) (xc) şeklinde olacaktı ki buna benzer bir kafiye düzenine bizim edebiyatımızda raslamak imkânsızdır. Üçüncü dörtlük de (ccxc) şeklinde olmalıydı. Aslında dörtlüklerden meydana gelen türkünün, kavuştuğu, "ezgi"yi daha değerli kılmak gibi değişik sebeplerle bu şekilde 2. mısradan sonra fazladan söylenmiş olmalıdır.

Bu noktadaki yanlışla, sayın Dizdaroğlu'ndan daha çok, türkünün alındığı kitabın müellifinde ise de (Murat 'Uraz') başka metinlerde yanlış okumaları vs. yi düzelden sayın yazarın böyle bir yanlışmayı hiç değilse not düşerek düzeltmesini beklerdik. (Düzeltilmeler için bkz. not: 192, 383; ayrıca iki Emrah'la ilgili bir düzeltme için bkz. not: 276).

Bir yanlış tesbiti düzeltmek yerine ona ayrı bir dal gözü ile bakmak konuyu içinden çıkılmaz dallanıp budaklanmalara sebebiyet vermektan başka bir işe yaramaya-

cağı kanaatindeyiz.

"Dörtlüklerden kurulu, dördüncü dizeleri kavuştak olan türküler" (s. 108-109) ile "Bentleri üçlük, kavuştuğu tek dizeli türküler" (s. 114-115) karşılaştığı zaman birbirinden ayırt edilemeyecek kadar benzerdir. Ancak ikincinin kavuştuğu ilk üç mısraa göre biraz daha içeriden yazılırsa bir ayrılık ortaya çıkacaktır.

_____ a	_____ a
_____ a	_____ a
_____ a	_____ a
_____ n	_____ n
_____ b	_____ b
_____ b	_____ b
_____ b	_____ b
_____ n	_____ n

Bu yol hiç bir zaman akla uygun değildir. Meselâ şu iki türküyü ayrı ayrı olmak kaydıyla hangi sınıfa sokabiliriz ?

Ezo Gelin Türküsü

Ezo gelin hürülden benzer meleğe
Başın için salma beni dileğe
Benim olsan seni vermem feleğe
Minnet eyle nazlı yâri versinler

Ezo gelin tutmuş seker düğünde
Al geyinmiş Antep çiti önünde
Bir güzel gördüm Uruş köyünde
Minnet eyle nazlı yâri versinler (2)

Kurşun Yedim

Eğrim eğrim gider kanımın izi
Gurbet elde kaldı anamın kızı
Eğlenir bizimle ellerin kızı
Tel vurun da garip anam ağlasın

Sabah vakti kalktım günler ışılar
Kamanın yerinden kanlar fışılar
Katil oğlan baş ucumda muşular
Tel vurun da garip anam ağlasın (3)

Şimdi düşünelim, bu örneklerden biri "Dörtlüklerden kurulu, dördüncü dizeleri kavuştak olan türküler" e diğeri de "Bentleri üçlük, kavuştuğu tek dizeli türküler" e aittir. Ama hangi örnek hangi kısma aittir? Eunu ancak bu örneklerin alındığı yerleri görmekle anlayabiliriz. Unutulmalıdır ki her türkü derleyicisi sınıflamada bunları arzusuna göre her iki sınıfa da

koyabilir.

Kanaatimizce bunlardan birinin sınıflamadan çıkarılması gerekmektedir. Böyle, aralarında hiç bir fark olmayan iki türküyü indî görüntülerle iki ayrı dala sokmak hiç de doğru değildir.

"Bentleri de, kavuştakları da iki dizeli türküler"e (s. 119) örnek verildikten sonra, hemen "Bentleri iki, kavuştakları altı dizeli türküler"e (s. 119) geçilmiştir. Bu son bölümün örneğinden sonra şöyle denilmektedir: Görüldüğü gibi, türkülerin biçimleri ve yapıları çok çeşitlidir. On yedinci yüzyıl sazşairlerinden Aşık'ın aşağıdaki parçası, bir başka biçimin örneğidir" (s. 120). Burada bahsedilen sazşairi Aşık'ın şiiri ikişer mısralık bentlerden ve dörder mısralık kavuştaklardan meydana gelmektedir. Sayın Dizdaroğlu ".biçimleri ve yapıları çok çeşitlidir" derken bu son verdiği parçanın (Aşık'ın şiirinin) yapısını sanki tasnife katılmaması havasını uyardırmıştır. Örnek seçtiği kitapların birinden, belki başka hiç bir yerde örneği bulunmayan bir türküyü alırken (bentleri iki, kavuştakları altı dizeli olan türküler (s. 119) örnek olan şiir) hemen karşı sayfadaki ve Aşık'ın şiiriyle aynı yapıya sahip olan "Kasap Türküsü"nü (4) görmemek, bizce bir eksiklikler. Madem ki XVII. asırdan örnek alınıyor ve bu örneğe uygun bir türkü günümüzde de söyleniyor, o halde bunlar, tasnife ayrı bir sınıf olarak alınmalı "çok çeşitlidir" diye atlanılmamalıydı.

Başka örneği bulunacağından şüphemiz olan iki şikkı (s. 117 - 118, l ve s. 119 - 120, n) tasnife almak yerine yukarıda bahsettiğimiz "bentleri iki, kavuştakları dört mısralık türküler"i tasnife almak daha yerinde olurdu.

Örnek olarak verilen metinlerin tamamını almak düşüncesiyle sayfa sayısı bir hayli kabartılırken (bkz. s. 77-79, 10 bent, s. 99 - 101, 13 bent, s. 114,8 bent; ayrıca iki sayfalık semai bahsinin bir buçuk sayfaya yakını örneklere ayrılmıştır) s. 104'te bahsedilen Öksüz Dede'ye ait türkünün metnini vermemek, bizce eksiklikler. Hiç değilse sınıflamada örnek olarak verilebilirdi. Bu 15 mısralık şiiri de almak okuyucuya çok kolaylık sağlayacaktı.

Asıl kaynaktan alınırken yanlış alınan veya bilerek değiştirilen mısralar :

"Sevdiğim gonca dermedim" yerine

"Sevdiğimin gonca gülün dermedim" (s. 108),

"Kaçırdım fırsat gelmez elime" yerine

"Kaçırdım fırsatı gelmez elime" (s. 109). Esas kaynağa göre bir hece eksik oluyor- sa da bir not ile durum bize bildirilmeliydi.

"Sende çok mallar talandır" yerine

"Senden çok mallar talandır" (s. 116) olmuş.

Destan bahsinde, Ruhsatî'den alınan örnek hem özel sayıda (s. 254 - 255) hem de kitapta (s. 98 - 99) aynı yanlışla basılmıştır. Bu destanda "sel" ve "su" kelime- lerinin mânâ bakımından aralarında faz- laca bir fark bulunmasa bile kafiye yü- zünden hiç de öyle değildir. Gül, bal, yel, mal, pul, kül, sal, lâl ve dul gibi kelimeler- le kafiyeeneceği için "su" kelimesinin "sel" olacağı açıktır. Biz bu destanın alındığı ki- tabın daha sonraki bir başkasından bunun "sel" olduğunu çıkardık (5). Aslında bunu anlamak için destanın alındığı yere de bak- mağa lüzum yoktur.

Örnek olarak alınan metinlerin imlâsı- na sadık kalmıştır. Alındığı kaynaklarda ebrû (s. 98), sermâye (s. 99), seyrân, nâr, diyâr (s. 100 v.s. şeklindeki kelimeler, belki Türk Dil Kurumu'nun "Yeni İmlâ Kıla- vuzu"na göre (') olmadan yazılmıştır. Ama, İmlâ Kılavuzunun "lâl" diye yazdığı ve metinde de öyle geçen bir kelimenin alışkanlıkla "lal" (s. 99) diye yazılması- nı bilmem nasıl karşılamalıdır (6).

Celâli'nin Güzeller Destanındaki (s. 99- 101) "kurtarırsız (kurtarırımsız), "dilize" (dilinize), "şerefiz" (şerefiniz) gibi mahal- li söyleyişleri aynen almanın yanında, asıl kaynağa bağlı kalmayarak "eyince" ye- rine "eğince" (s. 109), "Gurbet elde" ye- rine "gurbet ilde" (s. 110), "eyleye" ye- rine "eğleye" (s. 110) şeklinde değişiklik yapmak tezat teşkil etmektedir.

İmlâ bahsini, dergide ve kitapta değişik şekillerde yazılmış bir kelime ile bitiriyor- um.

"Güzelliği size vermiş Yaradan" (Türk Dili, özel sayı, s. 256).

"Güzelliği size vermiş yaradan" (kitap, s. 100).

Bir kaynak yanlış verilmiştir. s. 73. not 268 ve s. 99, not 336'da yazar veya hazır- layanların adları verilirken bir kelime faz- lahığı vardır. 1953 baskısını (ilk baskı) gö- remediğimiz Eflâtun Cem Güney ve Çetin Eflâtun Güney'in Ruhsatî adlı kitabı, gö- rebildiğimiz 1963 baskısında, Dizdaroğlu- nun dediği gibi "Çetin Eflâtun Cem Gü- ney" olarak değil "Cem"siz olarak kayıtlı- dır. Bu ikinci ad Türkiye Bibliyografyası- nda (7) da Cem'siz olarak "Çetin Eflâtun Güney" diye kayıtlıdır. Cem'in eklenme- si bir yanlış eseri olsa gerektir.

"Halk Şiirinde Türler"i meraklı oku- yucularımıza tavsiye ederiz.

(1) Halk Şiirinde Türler, Türk Dil Ku- rumu Yayını, Ankara, 1969, 146 s., 5 lira.

(2) Ali Bahm, Destanlar ve ve Türküler, Ankara, 1957, s. 118.

(3) Eflâtun Cem Güney, Halk Türküle- ri II, İstanbul, 1956, s. 65.

(4) Ali Bahm, Destanlar ve Türküler, s. 139 - 140.

(5) Eflâtun Cem Güney - Çetin Eflâtun Güney, Ruhsatî, hayatı ve şiirleri, İstan- bul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1963, s. 65 - 66 (Kaçınca baskı olduğu kayıtlı de- ğildir).

(6) Bkz. Yeni İmlâ Kılavuzu, 2. Baskı s. 157; 3. Baskı, s. 157.

(7) Türkiye Bibliyografyası, 20. Yıl, III. sayı, 1953, III, Temmuz - Ağustos - Eylül, Ankara, 1955, s. 659.

Kars'a Ait Beş Efsane

Yazan : Dr. M. Fahrettin KIRZIOĞLU
Atatürk Uni. Öğretim Üyesi

I. KAR - SU (KARS) KAL'ASI ADI

Atalar, nineler söylerlerdi ki, ulu-ata- larımız Horasan'dan atlı çeri olarak yola çıkmışlar. Bir yazbaşı (ilkbahar) günü, şafak vakti şimdiki Kars Kal'ası önüne gel- mişler. O zaman karlar, yeni yeni erimekte ve (Karadağ'ın güney eteğindeki) Göl- yeri de su ile dolu tam bir göl halinde imiş. Bakmışlar ki, (kuzeydeki) Karadağ tarafında ve İçkal'a'da hep kar var, daha erimemiş; Dışkal'a eteğinde ise, su göllenmiş; bir yandan da Kal'anın altından geçen çay, coşarak akıyor.

Horasan - erleri atalarımız, bu sarp kal'- aya hücum ederek, içerisindeki kâfirleri kırmışlar ve burada bol bol gördüklerine göre Kar-Su Kal'ası adını verdikleri bu güzel kal'aya yerleşmişler. Bu ad zamanla söylene söylene, Kar - Su Kal'ası yerine Kars Kal'ası biçimine girmiştir.

Gerçekten de, 21 Martta Nevruz günlerin de batıdan eriyen karların suları ile (Sarı- kamış - Yahnılar arasındaki) Taht - Düzü' nden kabarak gelen Kars - Çayı, İçkale eteğinden akarak doğuya dönüp Kaleense- si'ndeki Dereçiğ'nden akarken, bir yandan da doğudan Süt - Kula (sı) Düzü'nden, Cumbutu'dan gelen "kargin" denilen kar selleri, Karadağ eteğindeki Darboğaz'dan geçerek, Dışkale'nin güneydoğu eteğinde- ki Gölyeri'ni doldurur.

II. ANI ŞEHİRİ HÜKÜMDARIN ZULMÜNDEN YIKILMIŞTIR

Aşağıdaki efsane, Arpaçayı sağında bu- gün görüklü sur, burç, kilise, câmi, saray, hamam, İçkale, köprü, minare, kervansa- ray, yüzlerce bezirhane ve binlerce ev yı- kıntıları ile ıssız duran ünlü Ani şehrinin (İlhanlı, Calayırh, Akkoyunlu'ların para kestirdiği ve vâililik merkezi bir belde i- ken) neden şimdiye kadar ören ve ıssız kaldığı anlatılmaktadır. Ani şehir örenle- ri kuzeybatı yanındaki Ani köyü halkın- dan yaşlılar arasında ve komşu köylerde bu efsane, yaygın olarak anlatılır :

"Nuşiravan'dan sonra Ani, İslamların e- line geçiyor. Müslümanlar burada çoğalı-

yor. Fakat, (Haçlı Seferleri sırasında Kaf- kaslar kuzeyinden gelen 200 binden çok Kıpçak / Kuman Türkleri Ortodoks olup, Gürcistan'ı canlandırınca, onların yardımı ile 1200 yılında Ani'yı İslâm - Türkler'den Şaddâdoğulları elinden zapteden Koluuzunoğlu İvane'den ibaret) Kılı - Ohan, Hı- ristiyanların kuvveti ve yardımı ile Ani - Padişahı oluyor. Nuşiravan'ın tahtına geçi- yor. O zaman şehrin yarısında Müslüman mahalleleri, yarısında da Hristiyanların evleri bulunuyormuş. Kılı - Ohan çok zalim olduğundan, bunun zulmü, koca bir pay- taht olan Ani'nin batıp harap kalmasına sebep olmuştur.

"Kılı - Ohan için, öteden beri halk ara- sında şu mesel söylenir :

"Söyle Ani, nettin Nuşirevanı?

Yerine oturtun Kılı - Ohan'ı"

"İşte bu Kılı - Ohan'ın koyduğu kanuna göre, her kim ki oğluna gelin getirirse, gerdeğe girmeden önce gelini, bir gece Kılı - Ohan'ın Sarayı'na gönderip onun key- fininle yaptırmaya mecbur tutuluyor. Ani- daki Hristiyanlar, bu kanuna uyuyor ve öylece yapıyorlar. Fakat Müslümanlar, bu zulmü kabul etmiyorlar. Bu yüzden kimse ne oğlunu everiyor, ne kızını göçürüyor"

III. ANILI ODABAŞIOĞLU EFSANESİ

"Nihayet, şehirdeki Müslümanların en ileri geleni Odabaşıoğlu adlı yaşlı ve çok zengin kişi, dâr-i dünyadaki biricik oğlu- nun görkünü görmek için, kendi sağlığın- da onu evlendirmek istiyor. Bu yüzden, son- güzden oğlunu everip, gelini getirip, odala- rına indiriyor. O sırada kış ağzı olduğun- dan, havalar soğuk imiş. Evde yeni doğan bir koyun ile kuzusunu, bir de ağaç badı- yadaki ekşihamuru, üşümesin diye oğlanın anası, o gün gerdeğe ayrılan odaya ko- yuyor, ocağı yakıp dışarı çıkıyor. Çıkma- dan önce de, yeni doğurmuş olan koyunun önüne bir bağ ot, bir kova su koyuyor, ek- şihamuru da tereğe yerleştiriyor. Akşam, gelini içeri gerdeğe veriyorlar."

"Müslüman'ların ileri geleni Odabaşıoğ- lu'nun, toy tutup, gelin getirdiğini haber